
Rozprawy doktorskie (streszczenia)

Biuletyn Polonistyczny 7/20, 131-143

1964

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

III. ROZPRAWY DOKTORSKIE

Streszczenia

Alina A l e k s a n d r o w i c z : Naruszewicz-satyryk (wybrane zagadnienia). Promotor: prof. J.Garbaczewska (UMCS), recenzenci: prof. Z.Libera (UW) i prof. J.Nowak-Dłużewski (UW) UMCS 1963

Praca składa się z sześciu rozdziałów: I - estetyka satyry stanisławowskiej, II - G.Piotrowski - poprzednik A.Naruszewicza, III - przeceniony patron A.Naruszewicza - N.D.Boileau, IV - Satyry A.Naruszewicza na tle publicystyki i tradycji literackiej, V - A.Naruszewicz - satyryk nieznany, VI - Z techniki artystycznej satyr A.Naruszewicza.

Pierwszy rozdział pracy składa się z trzech podrozdziałów: "Estetyka satyry obyczajowej", "Spór o satyrę stanisławowską", "Drogi rozwojowe satyry". Estetyka satyry polskiego Oświecenia pełna była sprzeczności odbijających ścieranie się dwóch nurtów: upodobań bliskich klasycyzmowi Boileau i upodobań wywodzących się z polskiej tradycji sarmackiej. Mimo pozorów nie Boileau był w Polsce ustawodawcą zasad obowiązujących satyrę. Wbrew klasycznym upomnieniom zerwano u nas z zasadą czystości gatunków. Aby zrealizować zadania stojące przed narodem polskim, odrzucono klasyczną zasadę "ideałów ogólnych", tworząc ideały konkretne, przydatne w założeniach reformatorskich. W odróżnieniu od bohatera ponadczasowego, wybrano bohatera konkretnego, w rodzaju Doświadczyńskiego, Staruszkiewicza, Szarmanckiego. Przeciwwstawiano klasycystycznym nakazom naśladowictwa dzieł starożytnych próby rozwiązań własnych. Zerwano z językowym puryzmem na rzecz wypowiedzi dobitnej, dosadnej.

W rozważaniach o satyrze szczególne miejsce poświęca się twórczości Gracjana Piotrowskiego, autora "Satyra przeciwko zdaniom i zgorszeniom wieku naszego". Rozdział II pracy ma też na celu ukazanie związków satyr pijara z satyrami Naruszewicza i rehabilitację niedocenianego autora "Satyra". Można mówić o wpływie G. Piotrowskiego na takie satyry Naruszewicza jak "Świat zepsuty", "Głupstwo". Wpływ Piotrowskiego krzyżuje się często z wpływem K. Opalińskiego. Z faktu, że między tematami Naruszewicza i Piotrowskiego istnieje pokrewieństwo, nie wolno jednak wyprowadzać wniosku o ścisłej zależności autora "Redut" od poprzedników. Obok związków niewątpliwych, na przykład między "Chudym literatem" a "Na chwałcę próżnego dawnego gustu nauk...", obserwujemy i powinowactwa podyktowane bądź konsekwencją, bądź wspólną obserwacją wad społeczeństwa.

Przy badaniu genezy satyr Naruszewicza zwraca się w pracy szczególną uwagę na rolę satyr Boileau w literaturze polskiej. Czy wpływ autora "L'art poétique" na autora "Redut" jest rzeczywiście tak potężny, jak się zwykło powszechnie uważać? Szczegółowa analiza porównawcza w III rozdziale pracy wyjaśnia, że autor satyr polskich czerpie niektóre pomysły z satyr Boileau, ale przetwarza je samodzielnie.

Ponieważ rozpatrzenie satyr Naruszewicza na tle tradycji literackiej i publicystycznej pozwala ocenić miejsce pisarza w kulturze polskiej, zagadnieniu temu poświęcono rozdział IV pracy. Analiza satyr Naruszewicza pozwoliła na szczególne podkreślenie nowatorstwa ideowego i artystycznego autora "Redut". Chyba żaden twórca uznany oficjalnie w pisarstwie stanisławowskim nie zrywał tak radykalnie z nakazem apolityczności literatury wysuwany w "Monitorze". Zaliczanie satyr Naruszewicza do kategorii obyczajowych nie wyczerpuje więc całości ich problematyki. Dążność do ukazania szerokiego zakresu tematyki czyni wymowę satyr bardziej radykalną i jednocześnie niweluje szablon zagadnień omawianych zwykle w tym gatunku literackim. Mimo wyzyskiwania wzorów staropolskich, przede wszystkim utworów K. Opalińskiego i S. F. Klonowica, mimo powiązania twórczości z publicystyką monitorową nie był Naruszewicz naśladowcą biernym.

Przy omawianiu satyr Naruszewicza nie można ograniczyć się do ośmiu, powszechnie znanych utworów. Na fakt, że wśród licznych ód panegirycznych Naruszewicza pojawiają się i ostre wyrzuty pod adresem społeczeństwa, zwrócił uwagę P. Chmielowski.

Problem Naruszewicza, satyryka nieznanego, omówiony został w rozdziale piątym. Analiza motywów i wątków satyrycznych rozwijanych w odach, sielankach i bajkach pomogła w ustaleniu ewolucji poglądów pisarskich i wskazała na szczególną popularność niektórych tematów satyrycznych.

Wśród pełnowartościowych satyr Naruszewicza zaliczonych mylnie do liryków, sielanek i epigramatów powinny się znaleźć następujące utwory: "Pieśń ciarlatańska na jarmarku", "Do pijaków", "O powinności człowieka w towarzystwie ludzkim", "Fragment" oraz "Fircyk". Dorobek satyryczny Naruszewicza wzbogaciłby się więc o dalszych pięć satyr, nie uformowanych wprawdzie według zaleceń starożytnych, ale spełniających warunki stawiane gatunkowi satyry.

W pracy omawiane są również podstawowe osiągnięcia artystyczne Naruszewicza (rozdział VI). Koncepcję satyr warunkują dwie zasady: dążenie do wszechstronnego ukazania problemów i próba "ukonkretnienia" środków wypowiedzi. Dążność do szerokiego ogarnięcia życia społecznego i obyczajowego, a w związku z tym predylekcja do mnożenia zagadnień narzuca poecie środki artystyczne, które umożliwią wypowiedzanie takich właśnie treści. Skłonność do przedstawiania kwestii przez podanie wielu wersji, w jakich może się ona przejawiać, znajduje zastosowanie w użyciu anafory, wyliczeń, zestawianiu zdań o równorzędnej budowie. Wyliczania, wyszczególniania itd. - to sposoby charakterystyczne tylko dla partii opisowej. W wypowiedzi odautorskiej ta koncepcja twórcza realizuje się w nagromadzeniu synonimów, zdań wykrzyknikowych, w gradacji. Druga zasada stylistyczna pokrywa się z dążeniem Naruszewicza do realizmu przedstawianego obrazu. W tej dziedzinie przejawia się przede wszystkim odkrywcość poety doby Oświecenia, jego wkład w tworzenie literackiego nurtu mowy potocznej.

Z umieszczeniem Naruszewicza w ramach klasycyzmu stanisławowskiego wiązała się inklinacja do określenia jego odrębności na tle pisarstwa oświeceniowego. Droga ta prowadziła do przy-

znania mu pozycji odrębnej, niemal samotniczej. Tymczasem Naruszewicz kontynuuje w wieku Oświecenia nurt upodobań sarmackich, inaczej już tylko wyrażanych i staje w szeregu godnych poprzedników takich jak M.Rej, W.Potocki, K.Opaliński, S.F. Klonowic, G.Piotrowski.

Maria E u s t a c h i e w i c z : Twórczość Dominika Rudnickiego. Promotor: prof. Wł.Floryan (Uniw. Wrocław.). Recenzenci: prof. M.Piszczkowski (UJ) i doc. J.Trzynadlowski (Uniw. Wrocław.). Uniwersytet Wrocławski 1963

Praca jest pierwszą monografią twórczości jezuitę Dominika Rudnickiego (ur. ok.1676, zm. 10.X.1739), poety, retora i dramaturga. Z twórczości Rudnickiego omówiono przede wszystkim poezję, artystycznie najciekawszą, reprezentowaną tomikiem wierszy "Głos wolny w wiązanej mowie...", opublikowanym pośmiertnie w Warszawie w r.1741. Prozie oratorskiej i intermediom, stanowiącym nurt uboczny, poświęcono tylko krótkie omówienia.

Niekompletna i niejasna biografia poety została zrekonstruowana głównie na podstawie zachowanej i dotąd nie wyzyskanej korespondencji Rudnickiego z F.M.Ossolińskim, podskarbin koronnym. Zestawienie zachowanych informacji o zawartości zaginionych dziś rękopisów Rudnickiego z "Głosem wolnym" i rękopisami XVII i XVIII w., zawierającymi utwory poetyckie, pozwoliło na rozwiązanie szeregu problemów autorstwa, a przede wszystkim na wyłączenie utworów obcego pióra z "Głosu wolnego", jak również na wskazanie utworów Rudnickiego, które do wydania książkowego nie weszły. Zestawienia te posłużyły również do ustalenia chronologii utworów poety.

Zainteresowaniom Rudnickiego pieśnią popularną i różnorodnym nawiązaniom do pieśni w jego twórczości poświęcono osobny rozdział - m.in. strofice utworów Rudnickiego, nawiązującej do bogactwa ukształtowań stroficznych poezji melicznej XVII w. Obszerny rozdział poświęcono też analizie twórczości poetyckiej Rudnickiego rozpatrywanej na tle poezji wieku XVII i XVIII.

Poezja Rudnickiego jest w dużym stopniu sztuką "użytkową", dyktowaną przez doraźne potrzeby klasztoru i szkoły (duża grupa wierszy dewocyjnych i moralizujących). Zwraca uwagę jej wielostylowość, przy czym wyraźną dominantę stanowią elementy stylu późnobarokowego, co jest zjawiskiem charakterystycznym dla całej literatury saskiej.

Paulina B u c h w a l d - P e l c o w a: Krytyczne opracowanie satyry "Małpa-człowiek" na tle polskiej twórczości satyrycznej lat 1696-1733. Promotor: prof. Z.Szweykowski (Uniw. Pozn.). Recenzenci: prof. Br.Nadolski (Uniw.Toruński) i doc. J.Ziomek (Uniw.Pozn.) Uniwersytet Poznański 1963

Przewertowanie kilkuset zachowanych rękopisów (przeważnie sylw szlacheckich) z czasów saskich oraz zapoznanie się z istotnie nielicznymi utworami o charakterze satyrycznym pozwala ustalić, że w latach 1696-1733 (więc w okresie, z którym związać należy "Małpę", powstałą około 1715 roku), napisanych zostało sporo utworów satyrycznych, rozpowszechnianych głównie drogą odpisów ręcznych, niejednokrotnie interesujących i wartościowych. Są to w większości paszkwile. Zwłaszcza bogaty ich urodzaj przynosi bezkrólewie po śmierci Jana III i okres elekcji. Godnym podkreślenia zjawiskiem jest fakt, że nie tylko paszkwile, ale cała niemal twórczość satyryczna tych lat, nie wyłączając satyr obyczajowych, służyła celom walki politycznej, a raczej ścieraniu się poszczególnych partii i grup. Niemniej właśnie w twórczości satyrycznej znalazły ujście zdrowe tendencje i wyrażone zostały liczne, cenne obserwacje krytyczne.

Do szczególnie ważnych problemów poruszanych w tych utworach należy krytyka "złotej wolności" szlacheckiej a także panowania oligarchii magnackiej i liberum veto, ośmieszanie tak bardzo zdegenerowanych obyczajów sejmikowych, szerzącego się przekupstwa, a także głosy w kwestii chłopskiej. Omawiane utwory niejednokrotnie nawiązują do postępowych tradycji literatury XVI i XVII wieku, stanowiąc w ten sposób konieczne i rzeczywiście istniejące przejście do literatury drugiej połowy XVIII wieku, gdyż mimo że szermierze Oświecenia odżegnawali się zdecydowanie od dziedzictwa epoki saskiej, pewne

idee, podniesione i propagowane przez nich istniały już w epoce saskiej.

Interesująca jest również forma tych utworów. Zwłaszcza satyry polityczne i paszkwile występują w bardzo różnorodnej postaci. Są to echa, pikiety, fraszki, nagrobki, utwory alegoryczne, satyry klasyczne w formie rozprawy, intermedia, a także nowy, specjalny typ widowisk scenicznych, epigramaty, rzekome pochwały, opisy podróży, raki, jakby pierwowzór katechizmu politycznego, lamenty, dumy, dialogi i dyskursy, przepowiednie, rzekome listy czy supliki, głosy zmarłych, gazety i nowiny, jarmarki, wiersze makaroniczne, epitafia, epitalamia, nowy typ kontynuacji poematu satyrycznego czy wreszcie satyra menippejska, jaką jest "Małpa".

Wśród tych, drobnych przeważnie rozmiarami, ulotnych utworów satyrycznych "Małpa" zwraca uwagę zakresem swej tematyki, jak i wyborem formy literackiej. Anonimowy autor chciał dać pełny, krytyczny portret człowieka i to człowieka w społeczeństwie. Nie ograniczył się więc tylko do satyrycznego przedstawienia szlachty, zajął się także problemami z życia innych warstw społecznych. Nazwisko tego anonimowego twórcy "Małpy" jest nadal nieustalone, wiadomo jedynie, że był szlachcicem, ponadto z omawianej satyry zebrać można pewne dane o jego wykształceniu i pochodzeniu. Z danych, zawartych w utworze, można też datować powstanie "Małpy" na około 1715 rok.

Interesująca problematyka społeczno-polityczna w całości dzieła splata się z zagadnieniami obyczajowymi. Dla anonimowego autora punktem wyjścia jego negatywnych sądów jest moralna ocena przedstawianych zjawisk. Mimo jednak pewnego zacieśnienia, płynącego z tej moralistycznej koncepcji całego dzieła, nie zaciemniło to u Anonima jego zdolności do krytycznego spojrzenia. Mimo konserwatyzmu pewnych jego przekonań, jest on reprezentantem zdrowych tendencji w literaturze swej epoki i myślącej części szlachty. "Małpa" miała zaciekawiać czytelnika nie tylko swą treścią, ale także i formą oraz zachęcić go w ten sposób do poprawy.

W rezultacie w "Małpie" obok siebie współistnieją dwa style - retoryczny i potoczno-konwersacyjny. Styl retoryczny jest wykorzystaniem licznych, powszechnie używanych chwytów i figur,

ale także dzięki niemu powstały fragmenty pełne szlachetnego patosu cburzenia i potępienia. W stylu potoczno-konwersacyjnym doszło do głosu zamiłowanie autora do realistycznego, obrazowego przedstawiania omawianych problemów. "Małpa" jest przede wszystkim traktatem moralistyczno-satyrycznym. W utworze tym stwierdzić jednak można istnienie dość różnorodnych elementów. Charakterystyczne dla "Małpy" przeplatanie prozy wierszami wiązać należy nie tylko z charakterem satyry menippejskiej. Do wyboru tej formy zachęcić mógł autora przykład "Coś nowego" Ł. Opalińskiego, ale rolę decydującą odegrała tu zapewne także tradycja naszej literatury politycznej i dydaktycznej. Wierszowane partie "Małpy" wprowadzone są właśnie tą techniką, a miejsce ich w ogólnej konstrukcji dzieła jest ściśle określone, służą one dla podkreślenia budowy całości i wyodrębnienia poszczególnych części składowych satyry. "Małpa" ma bowiem przejrzysty schemat konstrukcyjny, przy czym w tworzeniu tego schematu autor opierał się głównie na dwóch zasadach - paralelizmu i kontrastowości. Tak więc "Małpa", nie będąc wybitnym dziełem literackim, jest jednak utworem niezmiernie interesującym zarówno ze względu na swą treść, jak i formę.

Satyra ta ukazuje się drukiem po raz pierwszy w całości w przygotowanym przeze mnie wydaniu. Tekst satyry zachował się w 5 rękopisach XVIII-wiecznych i jednej kopii współczesnej, będącej odpisem spalonego w czasie wojny rękopisu; poświadczony jest nadto istnienie 4 dalszych odpisów, dziś zaginionych. Zachowane rękopisy są to kopie, prawdopodobnie nie skontrolowane przez autora, w wielu wypadkach dające tekst błędnie przez kopistów zapisany. Dwa tylko odpisy (z Drezna i współczesny odpis w Seminarium Historii Literatury Polskiej przy UAM) przynoszą pełny tekst, pozostałe odpisy zawierają tekst z uszkodzeniami i lukami. Przy edycji utworu oparłam się na rękopisie Archiwum Wojew. w Łodzi, jako na tekście najbardziej wiarygodnym.

Irena M a c i e j e w s k a : Twórczość poetycka Leopolda Staffa w okresie lwowskim. Promotor: prof. J.Z. Jakubowski (UW). Recenzenci: prof. S. Żółkiewski (UW) i doc. J. Trzynadłowski (U. Wrocław.). Uniwersytet Warszawski 1963.

Tematem pracy jest twórczość poetycka Leopolda Staffa do roku 1915. Granice tak wyodrębnionego, decydującego dla całej poezji Staffa okresu wyznaczone zostały zarówno przez czynniki natury biograficznej, jak i historycznoliterackiej. Rok 1914, w którym powstały ostatnie wiersze omawiane w pracy, to z jednej strony - data wybuchu pierwszej wojny światowej i ostateczne zamknięcie okresu Młodej Polski, z drugiej - koniec pewnego rozdziału literackiej, i nie tylko literackiej, biografii pisarza (w r. 1915 Staff ewakuowany został w głąb Rosji, skąd nie powrócił już do Lwowa).

Praca poświęcona jest omówieniu głównego nurtu twórczości Staffa - poezji. Ubocznie tylko odwołuje się do obfitości w tym okresie uprawianego dramatu. Jako materiał pomocniczy traktuje także obfitą działalność przekładową i redakcyjną Staffa z tego okresu.

Ale choć przedmiotem pracy jest analiza głównych zagadnień poezji autora "Gałęzi kwitnącej", zaczęto ją od spraw biografii - zarówno dlatego, że ustalenia biograficzno-genetyczne podprowadzają do analizy ściśle literackiej i ułatwiają ją, jak całkiem po prostu dlatego, że są to sprawy zupełnie nie opracowane.

W pracy nad ustaleniem danych biograficznych oprócz faktów, które wydobyć można było z prasy i publikacji książkowych, oparła się autorka na materiałach rękopiśmiennych, głównie na korespondencji poety oraz informacjach ludzi blisko z nim związanych (uzyskanych w wywiadach), a więc przede wszystkim na wiadomościach uzyskanych od braci poety - Franciszka i Alfreda Staffów, pań: Bandrowskiej, Radliczowej i Rühle, od Ludwika Hieronima Morstina i ks. Antoniego Boratyńskiego.

W biografii poety obok ustaleń dotyczących rodziny poety, atmosfery domowej, warunków materialnych itp. siłą faktów na miejsce pierwszoplanowe wysunęła się sprawa środowiska twórczego, na tle którego zadebiutował Staff oraz udziału poety w powstaniu tego środowiska i krystalizacji jego orientacji artystyczno-ideowej. Omówiono tu więc działalność Staffa i jego młodych przyjaciół w Kółku literackim Czytelni Akademickiej Uniwersytetu Lwowskiego, w redakcji krakowskiej "Młodości", wskazano na rolę spotkań na Zaświeciu Wolskiej i u Barącza, na

inspirującą rolę uczonych uniwersyteckich - zwłaszcza Kazimierza Twardowskiego i Edwarda Porębowicza.

Przy analizie debiutu Staffa starano się pokazać zarówno związki jego pierwszych wierszy z epoką i ich wartość na tym tle, jak i zarysowane już w debiutanckim tomiku próby przełamania konwencji młodopolskich, zwłaszcza zaś udział myśli Nietzschego i Guyau w przewyciężeniu młodopolskiego pesymizmu. Charakteryzując rodzaj i zakres percepcji filozofa niemieckiego wskazano na dyskusyjne podjęcie wątków autora "Woli mocy".

W rozdziałach następnych, w oparciu o nie znany dotąd artykuł teoretyczny Staffa pt. "Rekonwalescencja końca wieku" oraz o teksty poetyckie Staffa i grupy jego rówieśników, starano się pokazać odrębności tego kręgu w przełamywaniu filozoficznych i artystycznych konwencji modernizmu i stosunkowo wcześnie wykrystalizowaną świadomość potrzeby antydekadenckiej rekonwalescencji liryki. Tu m.in. scharakteryzowano znaczący dla późniejszej twórczości autora "Ścieżek polnych" epizod młodzieńczych poszukiwań prowadzonych w kierunku liryki codzienności.

Założeniem końcowych rozdziałów pracy jest próba pokazania istoty "staffizmu", próba określenia założeń filozoficznych i realizacji artystycznych staffowskiego klasycyzmu. Wychodząc od istniejących prac, poświęconych tym zagadnieniom, starała się autorka udowodnić, że czynnikiem integrującym filozoficzne poszukiwania liryki staffowskiej jest wyrosła z dziewiętnastowiecznego ewolucjonizmu "filozofia życia". Sprawa genezy postawy filozoficznej liryki staffowskiej wprowadzona została do pracy o tyle tylko, o ile było to niezbędne dla zrozumienia głównych motywów filozoficznej liryki Staffa. Szczegółowiej natomiast zajęła się autorka opisaniem modelu bohatera lirycznego staffowskiej poezji, bohatera ujmowanego w zestawieniu ze światem natury i kultury, a nie światem społecznym, starając się następnie zanalizować zasób odpowiadających tej postawie środków artystycznych. Na wybranych przykładach przeprowadziła więc szereg analiz szczegółowych, z uwzględnieniem syntaktycznej i metrycznej budowy wiersza, jego słownictwa, typu wprowadzonej metaforyki.

Przy charakterystyce staffowskiego klasycyzmu starała się nadto pokazać, jak dwudziestowieczny klasycyzm modyfikowany był przez doświadczenia kierunków romantycznych, ściślej przez praktykę symbolizmu przełomu wieku XIX i XX.

Władysław S ł o d k o w s k i : "Syzyfowe prace" Stefana Żeromskiego. Studium monograficzne powieści. Promotor: prof. J. Krzyżanowski (UW). Recenzenci: prof. K. Wyka (IBL), prof. J. Z. Jakubowski (UW). Uniwersytet Warszawski, 1963.

Autor rozprawy wychodzi z założenia, że w dotychczasowej literaturze krytycznej nie zwrócono dostatecznej uwagi na fakt, iż "Syzyfowe prace" są powieścią o nader rozległej problematyce i zawierają wnikliwy obraz życia narodowo-społecznego w drugiej połowie XIX wieku. Dlatego też podjął próbę uzasadnienia głównej swej tezy o znaczeniu "Syzyfowych prac" jako dokumentarnego obrazu epoki.

Przeprowadzone studia i poszukiwania w zbiorach bibliotek oraz poznanie nie ogłoszonej korespondencji Żeromskiego dały możliwość zebrania materiałów pozwalających na uzasadnienie głównych hipotez autora.

Treść rozprawy jest ujęta w 6 głównych rozdziałów.

W rozdziale I, pt. Geneza "Syzyfowych prac", zawarto omówienie głównych czynników, które ukształtowały genezę powieści:

- 1) wspomnienie "kraju dzieciństwa i młodości",
- 2) wpływ atmosfery patriotycznej domu i regionu,
- 3) wpływ obserwacji społecznych,
- 4) zainteresowania oświatowe pisarza.

W podrozdziale Paralele literackie powieści autor ukazuje powiązania "Syzyfowych prac" z polską powieścią realistyczną wieku XIX i pewne paralele z literaturą obcą (Turgieniew, L. Tołstoj).

Rozdział II, pt. Dzieje powieści i sądy o niej, przedstawia czas i miejsce powstawania utworu (głównie lata rapperswilskie). Autor omawia też starania pisarza o druk powieści łącznie z dalszymi jej wydaniem. Druga część rozdziału zawiera krytyczne omówienie i wnioski dotyczące sądów o "Syzyfowych pracach".

Rozdział III, pt. Powieść jako dokumentarny obraz epoki, dzieli się na cztery części:

- 1) obraz ucisku politycznego i rusyfikacji szkoły,
- 2) obraz założeń pedagogiczno-oświatowych caratu,
- 3) obraz postawy społeczeństwa tego okresu,
- 4) powieść jako obraz przeżyć i obserwacji osobistych Żeromskiego.

Autor uzasadnia, że odzwierciedlenie w powieści tych zagadnień jest wszechstronne i w pełni wiarygodne, "Syzyfowe prace" w przetworzonym i zmodyfikowanym artystycznie materiale historycznym przynoszą z całą pewnością zespół faktów, stwierdzeń, sądów i uogólnień zgodnych z rzeczywistością ówczesnych lat życia narodu.

W rozdziale IV, pt. Dorastanie młodzieży - idea utworu, autor, porównując fikcyjny Kleryków z rzeczywistymi Kielcami i wieloma innymi środowiskami szkolnymi, udowadnia, że przedstawiony w powieści kierunek intelektualnego i moralnego oraz patriotycznego i społecznego "dorastania" młodzieży klerykowskiej jest jak najbardziej zgodny z rzeczywistym układem stosunków. Omówiono tu również sprawę tytułu powieści oraz w ostatniej części rozdziału podkreślono społeczno-patriotyczne i postępowe znaczenie idei utworu.

Rozdział V, pt. Artyzm utworu, poświęcony jest analizie kompozycji utworu, postaci, stylu i języka utworu oraz rozpatrzeniu epickiego kształtu powieści. Autor podkreśla bardzo duże wartości artystyczne utworu, realizm, trafność doboru środków wyrazu, nasilenie epickiego kształtu powieści akcentami dramatyzmu i liryzmu. Analiza wykazuje, że całość struktury artystycznej "Syzyfowych prac" podporządkował Żeromski głównej idei utworu.

W końcowej części rozdziału omówiono stosunek treści i formy "Syzyfowych prac" do tendencji naturalizmu, impresjonizmu i symbolizmu, ustalając miejsce powieści wśród estetycznych prądów epoki i jej wartości oryginalne.

Rozdział VI, końcowy - pt. Znaczenie "Syzyfowych prac", omawia znaczenie tego dzieła na tle wczesnej twórczości Żeromskiego, określa wyjątkowe miejsce powieści na tle utworów o szkole i młodzieży w literaturze polskiej w. XIX i pocz. w. XX.

W zakończeniu rozdziału daje autor obraz recepcji "Syzyfowych prac" przez kolejne pokolenia młodzieży aż do czasów współczesnych.

Do rozprawy dołączono "Aneks", który zawiera: bibliografię wydań krajowych i zagranicznych "Syzyfowych prac", literaturę przedmiotu oraz indeks osób - cytowanych i autorów prac - omawianych w rozprawie.

Stefan S m a k : Twórczość literacka Karola Miarki. Promotor: prof. St.Kolbuszewski (WSP-Opole). Recenzenci: prof. J.Madeja, doc. K.Głombiowski.

Sylwetka Karola Miarki, działacza i pisarza śląskiego, do czekała się w okresie dwudziestolecia najobszerniejszego ujęcia w pracach naukowych Adama Bara. Mankamentem jednak prac Bara, jak i jego poprzedników, było niedostateczne opracowanie lub pomijanie twórczości literackiej, przy równoczesnym wysuwaniu biografii i działalności polityczno-społecznej. Tymczasem analiza faktów wskazuje, że Miarka swój program realizował przede wszystkim piórem i dlatego właściwe uszeregowanie określeń może być tylko takie: pisarz i działacz. Celem niniejszej pracy jest opracowanie tego zaniedbanego odcinka twórczości literackiej pisarza, a po wtóre, wobec skrajnych sądów przed- i powojennych, próba bezstronnej oceny ideowej.

Praca zawiera poza "Uwagami wstępnymi" cztery rozdziały. Rozdział I, pn. "Stan badań i potrzeby", ma charakter polemiczno-postulujący. Polemizując z dotychczasowymi sądami badaczy o twórczości literackiej K.Miarki, wskazuje na błędy oraz wysuwa postulaty natury metodologicznej i wartościującej.

Rozdział II, najobszerniejszy, pn. "Geneza, źródła i problemy", realizuje tezę o badaniu kompleksowym. W porządku chronologicznym rozpatrzono każdy utwór łącznie z odnośną publicystyką, jako kompleksowe uderzenie na konkretny problem, najbardziej żywotny w danym momencie na froncie walki Ślązaków z okupantem. Analiza zmierzała do ukazania w poszczególnych dziełach literackich treści natury pozaliterackiej oraz zapożyczeń i reminiscencji z utworów literackich. Rozdział ten ma charakter raczej referujący, wstrzymuje się przeważnie od wypowiedzania wartościujących sądów natury uogólniającej, aby

została zachowana postawa obiektywna bez sugerowania przedwczesnych koncepcji.

Rozdział III, pn. "Elementy artyzmu i ich miejsce w literaturze", realizuje drugą tezę wysuniętych założeń; jest próbą związania tego pisarstwa z nurtem samoistnym XIX-wiecznej literatury dla ludu i oceną tej gałęzi literatury właściwymi kryteriami. Po rozpatrzeniu zawartości i techniki utworów rozważono tu najważniejsze zagadnienia: miejsce Miarki wśród pisarzy dla ludu oraz ludowość jego twórczości. Drobiazgowo dociekania potwierdziły, że całość twórczości Miarki mieści się bez reszty w pojęciu literatury dla ludu. O ludowości tego pisarstwa świadczy, prócz problematyki i wykorzystania podań ludowych regionu, zamierzone sięgnięcie do konwencji literackiej gawędy ludowej: jej sposobów określania czasu i topografii, konstrukcji fabuły i typologii oraz roli bajarza ludowego.

Rozdział IV, pn. "Próba syntezy", podsumowuje i uogólnia wnioski wpływające z poprzednich rozważań. Dotyczy to przede wszystkim oceny ideowej i artystycznej pisarstwa Karola Miarki. Po gruntownej analizie sytuacji polityczno-społecznej Śląska lat 70-tych ub. wieku okazuje się, że Miarka nie miał żadnych szans na prowadzenie samodzielnej polityki i wobec tego jego przymierze z Centrum uznać trzeba za rozsądne posunięcie taktyczne. Pisarz skutecznie lawirował między naciskami partii i władz pruskich a własnym programem narodowym. Błędem natomiast było to, że zbyt wierzył zapewnieniom Centrum, że w zmienionych warunkach około lat 80-tych nie podjął zmiany orientacji politycznej. Rezultatem jego działalności miast zagłady pod ciosami Kulturkampfu był wzrost świadomości narodowej ludności śląskiej. W dziedzinie literackiej Miarka stworzył typ powieści i widowiska scenicznego - rozmiarami, problematyką regionalną, wprowadzeniem konwencji literackiej ludowej najbardziej odpowiedni dla prymitywnego odbiorcy. Był jednym z nielicznych pionierów literatury dla ludu w powieści i na scenie; jego działalność wysunęła region śląski w tej dziedzinie na przodujące miejsce.